

دفاع مشروع

بررسی فقهی مسئله ترور از دیدگاه امام خمینی (س)

جمعی از محققان

مدرسه عالی امام خمینی (س)

با همکاری

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س) - دفتر قم

سرشناسه	: همایش اندیشه‌های فقهی امام خمینی(س) : دفاع مشروع (۱۳۸۶: قم)
عنوان و نام پدیدآور	: دفاع مشروع : بررسی فقهی مسئله ترور از دیدگاه امام خمینی(س) / تألیف جمعی از محققان.
مشخصات نشر	: تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س)، مؤسسه چاپ و نشر عروج، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ط، ۶۳۴ ص.
شابک	: 978 - 964 - 212 - 265 - 3
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۶۲۳ - ۶۳۴ : همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸. -- نظریه درباره دفاع مشروع (فقه) -- کنگره‌ها/ دفاع مشروع (فقه) -- کنگره‌ها/ دفاع مشروع (حقوق بین‌الملل) -- کنگره‌ها.
شناسه افزوده	: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س)، دفتر قم. مؤسسه چاپ و نشر عروج.
رده‌بندی کنگره	: ۸ - ۷۴ د / ۵ / ۱۵۷۴ DSR
رده‌بندی دیویی	: ۹۵۵ / ۸۳۳۰۹۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۸۷۹۸۶۳

کد / م ۲۸۰۷

مؤسسه چاپ و نشر عروج

دفاع مشروع

نظارت: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س) - دفتر قم

ناشر: چاپ و نشر عروج (وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س))

چاپ اول: ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۸۰۰۰ تومان

• خیابان انقلاب، بین ۱۲ فروردین و فخررازی، فروشگاه مرکزی، تلفن: ۶۶۴۰۴۸۷۳ - دورنگار: ۶۶۴۰۰۹۱۵

• خیابان انقلاب، تقاطع حافظ، فروشگاه شماره ۱، تلفن: ۶۶۷۰۱۲۹۷

• مراکز پخش: خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری، فروشگاه شماره ۲، تلفن: ۶۶۹۵۵۷۳۷

• حرم مطهر حضرت امام خمینی(س)، ضلع شمالی، فروشگاه شماره ۳، تلفن: ۵۵۲۰۳۸۰۱

• کلیه نمایندگیهای فروش در استانها

نشانی الکترونیکی: pub@imam-khomeini.ir

فهرست مطالب

أ.....	مقدمه ناشر.....
ج.....	پیش‌گفتار.....
د.....	اصل صلح و زندگی مسالمت‌آمیز.....
د.....	دفاع مشروع.....
ه.....	دفاع یک حق فطری.....
و.....	دفاع پیش‌گیرانه.....
ز.....	ترور.....
ز.....	ترور در حقوق بین‌الملل.....
ح.....	دیدگاه فقه شیعه در باره ترور.....

سخنرانی آیت‌الله یزدی

۳.....	قرآن اولین منبع بررسی هر مسأله در اسلام.....
۴.....	جهاد ابتدایی و دفاع.....
۶.....	شعاع ولایت ولی فقیه.....
۶.....	تفاوت مشروعیت با مقبولیت (به کارگیری ولایت).....
۷.....	نسخ نشدن امر به قتال.....
۹.....	دفاع، امری فطری و عقلانی.....
۱۱.....	دفاع جمعی.....
۱۱.....	تفاوت هجوم با بحث و گفت‌وگوی علمی.....
۱۲.....	وجوب دفاع از اسلام، قرآن و کعبه.....

۱۳	دفاع از سرزمین.....
۱۳	دفاع از اموال و اقتصاد اسلامی.....
۱۴	ترور.....
۱۴	استشهاد.....
۱۵	پرسش و پاسخ.....
۱۷	دفاع در خارج مرزها.....
۱۸	دفاع هاییل.....
۲۱	تفاوت اهل کتاب با کفار بی دین.....

نگاهی به دفاع مشروع از دیدگاه فقه شیعه

محمدجواد سلطانی

۲۵	مقدمه.....
۲۶	مفهوم دفاع مشروع.....
۲۸	خطر.....
۳۰	ضروری بودن دفاع.....
۳۵	استیفای حق برقراری عدالت.....
۳۷	هدف از دفاع در اسلام.....
۳۹	وجوب دفاع.....
۴۲	نظریه فقها به وجوب دفاع.....
۴۷	فصل اول: دفاع فردی.....
۵۰	اقسام دفاع فردی.....
۵۰	الف. دفاع از نفس.....
۵۲	ب. دفاع از مال.....
۵۴	ج. دفاع از ناموس.....
۵۶	فصل دوم: دفاع جمعی.....
۶۲	اقسام دفاع جمعی.....

۶۲	الف. دفاع از خاک
۷۰	ب. دفاع از فرهنگ
۷۴	فصل سوم: نقش مؤثر در پیروزی دفاع جمعی
۷۴	۱. ایمان
۸۱	۲. استقامت
۸۵	فصل چهارم: رواع دفاع
۸۵	۱. حب دنیا
۸۷	۲. حب نفس
۸۸	نتیجه
۹۰	کتابنامه

دفاع مشروع از دیدگاه امام خمینی و فقهای شیعه

فاطمه محمودی

۹۵	چکیده
۹۷	مقدمه
۱۰۰	۱. مفهوم‌شناسی دفاع مشروع
۱۰۰	الف. تعریف لغوی دفاع مشروع
۱۰۱	ب. تعریف اصطلاحی دفاع مشروع
۱۰۳	ج. انواع دفاع مشروع
۱۰۵	۲. بررسی حکم دفاع از نفس خود از نظر فقهای امامیه
۱۰۷	دلایل فقهای امامیه در تمسک به قول وجوب مطلق در دفاع از نفس
۱۰۷	۱. اطلاقات نصوص
۱۰۸	۲. وجوب حفظ نفس از نظر عقل
۱۰۹	۳. ارجح بودن فعل دفاعی
۱۰۹	حکم به تفصیل، در وجوب دفاع از نفس خود
۱۱۰	تفاوت بین دو قول امامیه در وجوب دفاع از نفس

۱۱۱	بررسی احکام دفاع از نفس غیر در فقه امامیه
۱۱۴	احکام دفاع از نفس در مقابل محارب، لص و سارق از دیدگاه فقه امامیه
۱۱۶	بررسی لزوم رعایت مراتب در فعل دفاعی
۱۱۷	دفاع مشروع از نفس در برابر گروگان‌گیری و دیگر اقدامات مسلحانه
۱۱۹	۳. احکام دفاع از عرض و ناموس خود در فقه امامیه
۱۲۰	ادله قائلین به وجوب مطلق، در دفاع از عرض برای صبی و زن
۱۲۲	شرایط مربوط به دفاع از ناموس
۱۲۳	احکام دفاع از مال
۱۲۴	فقه‌های امامیه و دلایل آنها در جواز دفاع از مال
۱۲۵	فرق دفاع از نفس و عرض با دفاع از مال
۱۲۶	موارد وجوب دفاع از مال
۱۲۶	۱. وجوب دفاع از مال در صورت اضطرار به آن
۱۲۷	۲. وجوب دفاع از مال در صورت تحقق ضرر عظیم با از دست دادن مال
۱۲۸	۳. در صورت تعلق مال به حق غیر
۱۲۹	دفاع از اموال عمومی
۱۳۰	نتیجه
۱۳۳	کتاب‌نامه

دفاع و عملیات استشهادی از دیدگاه امام و دیگر فقیهان

حسین علوی مهر

۱۴۱	دلایل دفاع
۱۴۱	الف. دلایل قرآنی دفاع
۱۴۴	ب. دلایل روایی
۱۴۴	دیدگاه فقها
۱۴۹	ماهیت عملیات استشهادی
۱۵۲	اهداف عملیات استشهادی

- ۱۵۲..... ۱. فدا شدن در راه خدا (شهادت).
- ۱۵۴..... ۲. استقامت
- ۱۵۶..... ۳. عزت و سربلندی
- ۱۵۷..... ارزش و اهمیت دفاع از دیدگاه امام خمینی علیه السلام
- ۱۵۸..... تفاوت عملیات استشهادی و انتحار
- ۱۶۱..... ۱. تزامم با وجوب حفظ مصلحت عمومی مسلمانان
- ۱۶۱..... ۲. کشته شدن انسان‌های بی‌گناه
- ۱۶۶..... تفاوت عملیات استشهادی و تروریسم
- ۱۶۸..... کتاب‌نامه

گستره وجوب دفاع از نگاه فقیهان شیعی

عبدالقادر محمدی

- ۱۷۳..... چکیده
- ۱۷۴..... فصل اول: دفاع عام مشروع
- ۱۷۵..... تعریف دفاع عام مشروع
- ۱۷۶..... آراء فقها
- ۱۷۶..... الف. آراء فقیهان گذشته
- ۱۷۹..... ب. آراء فقیهان معاصر
- ۱۷۹..... گستره وجوب دفاع عام مشروع در اندیشه امام خمینی علیه السلام
- ۱۸۰..... الف. دفاع سیاسی
- ۱۸۱..... ب. دفاع فرهنگی - اجتماعی
- ۱۸۲..... ج. دفاع اقتصادی
- ۱۸۳..... د. دفاع نظامی
- ۱۸۴..... آراء دیگر فقیهان معاصر
- ۱۸۴..... الف. دفاع نظامی
- ۱۸۵..... ب. دفاع سیاسی

ج. دفاع اقتصادی	۱۸۵
و جوب دفاع از فلسطین و دیگر مسلمانان تحت سلطه کفار و متجاوزان	۱۸۶
چگونگی دفاع از کشورهای اسلامی مورد تحریم دشمنان اسلام	۱۸۶
فصل دوم: دفاع خاص مشروع	۱۸۷
تعریف دفاع خاص مشروع	۱۸۷
آراء فقها	۱۸۷
الف. آراء فقیهان گذشته	۱۸۷
ب. آراء فقیهان معاصر	۱۸۹
فصل سوم: وجوب تناسب عمل دفاعی	۱۹۱
آراء فقها	۱۹۲
نتیجه	۱۹۴
کتاب نامه	۱۹۶
مفهوم و مصداق تروریسم در اسناد و معاهدات بین المللی و دیدگاه امام خمینی <small>علیه السلام</small>	
حمید (ناظر حسین) زکی	
چکیده	۲۰۱
مقدمه	۲۰۲
نگاهی به پیشینه تروریسم	۲۰۳
تعریف تروریسم	۲۰۵
انواع تروریسم	۲۰۷
الف. تروریسم سنتی و مدرن	۲۰۷
ب. تروریسم فردی و غیرفردی	۲۰۸
ج. انواع تروریسم غیرفردی	۲۰۸
د. تروریسم داخلی و بین المللی	۲۰۹
هـ. تقسیم تروریسم به لحاظ نوع هدف	۲۱۰
مفهوم و مصداق تروریسم در نگاه سازمان های بین المللی	۲۱۱

جرم بودن اقدامات تروریستی در کنوانسیون‌های بین‌المللی	۲۱۴
نگاه سازمان کنفرانس اسلامی به تعریف و مصداق «تروریسم»	۲۱۵
دشواری ارائه تعریف واحد و مورد وفاق	۲۱۶
دشواری تعیین مصداق تروریسم در گذشته سازمان ملل متحد	۲۲۰
مصداق تروریسم بین‌المللی	۲۲۴
۱. کشتار ۲۰ ژانویه ۱۹۹۰ در آذربایجان	۲۲۴
۲. حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ نیویورک	۲۲۵
۳. عملیات تروریسم در عراق	۲۲۶
۴. کشتار و جنایات ضدبشری تروریسم بین‌المللی در افغانستان	۲۲۷
مفهوم و مصداق تروریسم در نگاه امام خمینی <small>علیه السلام</small>	۲۲۷
مخالفت اسلام با تروریسم	۲۲۹
مصادیق تروریسم از دیدگاه امام	۲۳۰
الف. تروریسم گروهی	۲۳۱
ب. تروریسم دولتی	۲۳۴
آمریکا در رأس هرم تروریست‌های جهانی	۲۴۱
نتیجه و جمع‌بندی نهایی	۲۴۲
کتاب‌نامه	۲۴۵

مفهوم تروریسم، نگرش حقوق بین‌الملل، فقها و امام خمینی علیه السلام

محمد علی ابراهیمی

چکیده	۲۴۹
مقدمه	۲۵۰
بخش اول: کلیات مفاهیم	۲۵۲
الف. مفهوم لغوی تروریسم	۲۵۲
ب. مفهوم اصطلاحی تروریسم	۲۵۴
ج. مفهوم فقهی و تفسیری تروریسم	۲۵۵

۲۵۷	بخش دوم: نگرش حقوق بین‌الملل درباره تروریسم
۲۵۷	تعریف حقوق بین‌الملل
۲۵۸	طبقه‌بندی و اقسام حقوق بین‌الملل
۲۵۹	وظایف دیوان دادگستری بین‌المللی
۲۶۰	اقدامات حقوق بین‌الملل
۲۶۲	عملیات تروریستی و اصول حقوق بشر دوستانه
۲۶۲	۱. تعریف
۲۶۳	۲. ویژگی‌های حقوقی
۲۶۷	بخش سوم: دیدگاه فقها درباره تروریسم
۲۶۹	دیدگاه مشهور علما پیرامون قتل ناشی از ترور
۲۷۴	بخش چهارم: دیدگاه امام خمینی <small>علیه السلام</small> درباره تروریسم
۲۷۸	بخش پنجم: بررسی کلی پیامدهای عملیات تروریستی
۲۷۸	اول، قربانیان اصلی عملیات تروریستی
۲۸۰	دوم، سردمداران مبارزه با تروریسم
۲۸۲	سوم، عملیات تروریستی بر علیه اهداف اسلامی
۲۸۴	چهارم، حامیان اصلی تروریسم
۲۸۷	جمع‌بندی
۲۸۹	کتاب‌نامه

شرایط دفاع مشروع از دیدگاه امام و حقوق بین‌الملل

عبدالخالق فصیحی

۲۹۵	چکیده
۲۹۶	مقدمه
۲۹۷	گفتار اول: کلیات
۲۹۷	مفاهیم
۲۹۹	دفاع در اسلام

۳۰۰	.....	میانی دفاع مشروع
۳۰۱	.....	مشروعیت دفاع مشروع در اسلام
۳۰۲	.....	گفتار دوم: دفاع مشروع در اندیشه امام <small>علیه السلام</small>
۳۰۲	.....	اهمیت دفاع در اندیشه امام <small>علیه السلام</small>
۳۰۴	.....	دفاع در برابر تجاوز در همه حوزه‌ها
۳۰۸	.....	گفتار سوم: شرایط دفاع مشروع از کیان اسلام
۳۱۲	.....	گفتار چهارم: شرایط دفاع شخصی
۳۱۲	.....	۱. ضرورت واکنش دفاعی
۳۱۳	.....	۲. تناسب دفاع با تجاوز
۳۱۴	.....	۳. فعلیت تجاوز
۳۱۶	.....	۴. امکان تجاوز
۳۱۷	.....	گفتار پنجم: دفاع مشروع در حقوق بین الملل
۳۲۰	.....	گفتار ششم: شرایط دفاع مشروع در حقوق بین الملل
۳۲۰	.....	۱. تجاوز نظامی
۳۲۱	.....	۲. ضرورت دفاع
۳۲۲	.....	۳. تناسب دفاع با تجاوز
۳۲۲	.....	۴. عدم دخالت شورای امنیت سازمان ملل متحد
۳۲۳	.....	نتیجه گیری
۳۲۴	.....	کتاب نامه

دفاع مشروع در منظر امام خمینی علیه السلام و حقوق بین الملل

سید اصغر جعفری

۳۲۹	.....	مقدمه
۳۳۰	.....	گفتار اول: دفاع مشروع در حقوق بین الملل
۳۳۱	.....	مفهوم دفاع مشروع
۳۳۱	.....	دفاع مشروع در منشور ملل متحد

۳۳۴	۱. تفسیر ماده پنجاه و یک منشور
۳۳۵	۲. دفاع مشروع فردی و جمعی
۳۳۶	۳. شرایط دفاع مشروع
۳۳۷	دفاع مشروع در منابع حقوق بین الملل
۳۳۹	۱. قرار داد یا معاهدات بین المللی
۳۳۹	۲. عرف بین المللی
۳۴۰	۳. اصول کلی حقوقی
۳۴۱	۴. رویه قضایی بین المللی و دکترین
۳۴۲	گفتار دوم: دفاع مشروع در منظر حضرت امام <small>علیه السلام</small>
۳۴۳	جهاد و دفاع در اسلام
۳۴۶	حضرت امام <small>علیه السلام</small> و دفاع مشروع
۳۴۶	۱. مفهوم دفاع مشروع
۳۴۸	۲. دفاع مشروع از منظر فقهی
۳۴۹	۳. شرایط دفاع مشروع
۳۵۲	۴. اهداف دفاع مشروع
۳۵۴	نتیجه گیری
۳۵۸	کتابنامه

دفاع مشروع در فقه و حقوق بین الملل (با تأکید بر دیدگاه امام خمینی علیه السلام)

۳۶۳	دفاع مشروع در فقه اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۳۶۳	الف) دفاع سازمان یافته (جهاد دفاعی)
۳۶۷	ب) دفاع از جان و ناموس و اموال
۳۶۹	دلایل دفاع مشروع در فقه شیعه
۳۷۰	۱. قرآن
۳۷۵	۲. سنت (روایات)

۳۷۷.....	۳. عقل و فطرت.....
۳۷۹.....	گستره و قلمرو دفاع مشروع.....
۳۸۰.....	۱. دفاع سازمان یافته از دولت و سرزمین خودی.....
۳۸۱.....	۲. دفاع از دولت اسلامی دیگر در برابر تهاجم دولت غیراسلامی.....
۳۸۲.....	۳. دفاع از دولت اسلامی دیگر در برابر تهاجم نظامی دولت مسلمان (ثالث).....
۳۸۲.....	۴. دفاع از دولت کفر در برابر تهاجم دولت اسلامی.....
۳۸۳.....	۵. دفاع از دولت کفر در برابر تهاجم کفار.....
۳۸۴.....	دفاع از نفس، عرض و مال.....
۳۸۴.....	دلایل وجوب دفاع از نفس و عرض.....
۳۸۵.....	دلایل دفاع از مال.....
۳۸۹.....	شرایط دفاع مشروع.....
۳۸۹.....	۱. تجاوز.....
۴۰۰.....	۲. ضروری بودن دفاع.....
۴۰۲.....	۳. تناسب دفاع و تجاوز.....
۴۰۶.....	تأثیر دفاع مشروع بر مسئولیت کیفری مدافع.....
۴۰۸.....	کتاب نامه.....

دفاع مشروع از دیدگاه امام خمینی علیه السلام و حقوق بین الملل

سید جواد میرخلیلی

۴۱۳.....	چکیده.....
۴۱۳.....	مقدمه.....
۴۱۴.....	مفهوم شناسی دفاع مشروع.....
۴۱۵.....	دفاع مشروع از دیدگاه حقوق بین الملل.....
۴۱۸.....	منشور ملل متحد.....
۴۱۸.....	حقوق بین المللی عرفی.....
۴۲۰.....	اصول کلی حقوقی.....

۴۲۰	..... رویه قضایی بین‌المللی
۴۲۰	..... قطع‌نامه‌های سازمان‌های بین‌المللی
۴۲۱	..... شرایط دفاع مشروع
۴۲۱	..... موارد دفاع مشروع
۴۲۲	..... دفاع مشروع از دیدگاه امام خمینی
۴۲۲	..... موارد جهاد تدافعی در اسلام
۴۲۴	..... جمع‌بندی
۴۲۵	..... کتاب‌نامه

مبنای دفاع مشروع با محوریت نظر حضرت امام خمینی علیه‌السلام

قنبر جاوید

۴۲۹	..... چکیده
۴۳۰	..... پیش‌گفتار
۴۳۱	..... بخش نخست: کلیات
۴۳۱	..... فصل اول: مفاهیم
۴۳۳	..... نکات
۴۳۳	..... فصل دوم: منابع
۴۳۴	..... الف) فطری و غریزی بودن دفاع مشروع
۴۳۵	..... ب) دفاع مشروع امر عقلی
۴۳۵	..... ج) دفاع مشروع امر اجتماعی
۴۳۶	..... د) دفاع مشروع از منظر قرآن
۴۳۷	..... هـ) دفاع از منظر روایات
۴۳۹	..... و) دفاع از منظر حقوق بین‌الملل
۴۴۱	..... ز) دفاع مشروع در پیمان‌های دفاعی
۴۴۴	..... ط) دفاع مشروع در رویه قضایی دادگاه نورنبرگ
۴۴۶	..... ی) دفاع مشروع در رویه قضایی دادگاه توکیو

۴۴۷	بخش دوم: مبنای دفاع مشروع
۴۴۷	فصل اول: مبنای دفاع مشروع در قوانین داخلی کشورها
۴۴۷	قانون اساسی ایران
۴۴۸	قانون اساسی افغانستان
۴۵۰	مبنای دفاع مشروع در قانون مجازات اسلامی
۴۵۱	قانون جزای افغانستان
۴۵۲	جهات تفاوت بین قانون جزای ایران و افغانستان
۴۵۷	مبنای دفاع مشروع در قوانین قدیم
۴۵۸	دفاع مشروع در قوانین جدید
۴۵۸	فصل دوم: مبنای دفاع مشروع در نزد حقوق دانان
۴۵۸	الف) دفاع مشروع، حقوق طبیعی
۴۶۰	ب) دفاع مشروع، قرارداد اجتماعی
۴۶۱	ج) دفاع مشروع اجرای حق
۴۶۳	د) دفاع مشروع نتیجه اجبار معنوی
۴۶۳	هـ) تعارض دو حق و تقدم اهم
۴۶۶	و) رعایت مصلحت اجتماعی
۴۶۷	ز) دفاع امر عقلی
۴۷۷	فصل سوم: مبنای دفاع مشروع از دیدگاه دیگر فقها با محوریت نظر امام <small>علیه السلام</small>
۴۷۸	مبانی دفاع در مذاهب دیگر
۴۸۱	نتیجه
۴۸۱	تفاوت بین نظر امام و دیگر فقها
۴۸۲	کتابنامه

مبنای مشروعیت دفاع از دیدگاه امام خمینی علیه السلام و حقوق بین الملل

دکتر محمد اخوان

چکیده ۴۸۷

۴۸۸	.....	مقدمه
۴۸۹	.....	مبانی قرآنی و حدیثی دفاع
۴۸۹	.....	الف. انواع دفاع در اسلام
۴۹۳	.....	ب. فلسفه قصاص در اسلام
۴۹۴	.....	ج. ساز و کارهای تجاوزگری
۴۹۹	.....	گونه‌های رفتاری سلطه‌جویان
۵۰۳	.....	مروری بر دیدگاه‌های دفاعی امام خمینی <small>علیه السلام</small>
۵۰۸	.....	دفاع در حقوق بین‌الملل
۵۱۳	.....	جمع‌بندی
۵۱۵	.....	کتاب‌نامه

شرایط دفاع مشروع از دیدگاه امام خمینی علیه السلام و حقوق بین‌الملل

اکرم استیری	.....	
۵۱۹	.....	چکیده
۵۲۰	.....	دفاع مشروع
۵۲۰	.....	۱. تعریف
۵۲۲	.....	۲. اهمیت دفاع مشروع
۵۲۳	.....	۳. محدودیت دفاع مشروع
۵۲۴	.....	۴. موجودیت عرفی دفاع مشروع
۵۲۵	.....	تعریف تجاوز و اهمیت آن
۵۲۸	.....	دیدگاه امام خمینی <small>علیه السلام</small> درباره شرایط دفاع مشروع
۵۲۸	.....	۱. اقسام جهاد در اسلام
۵۲۹	.....	۲. جهاد دفاعی در قرآن
۵۳۷	.....	دیدگاه حقوق بین‌الملل درباره شرایط دفاع مشروع
۵۳۷	.....	۱. تعریف حقوق بین‌الملل و ویژگی آن
۵۳۸	.....	۲. منشور ملل متحد

۵۴۰	.....	۳. دفاع مشروع و تصویب ماده پنجاه و یک منشور ملل متحد
۵۴۳	.....	۴. شرایط دفاع مشروع
۵۴۵	.....	نتیجه‌گیری
۵۴۸	.....	کتاب‌نامه

ترورهای اوایل پیروزی انقلاب اسلامی

قدرت‌الله عفتی

۵۵۱	.....	مقدمه
۵۵۲	.....	تعریف ترور
۵۵۶	.....	ترور در ایران
۵۵۹	.....	ترورهای اوایل پیروزی انقلاب اسلامی
۵۶۱	.....	مراحل ترورهای اوایل انقلاب
۵۶۱	.....	مرحله اول ترورهای اوایل انقلاب
۵۷۴	.....	مرحله دوم ترورهای اوایل انقلاب
۵۸۲	.....	مرحله سوم ترورهای اوایل انقلاب
۵۸۴	.....	نتیجه
۵۸۶	.....	کتاب‌نامه

منافقین و ترورهای اوایل انقلاب

مرضیه رضانی

۵۹۱	.....	چکیده
۵۹۲	.....	مقدمه
۵۹۳	.....	زمینه‌های سیاسی - اجتماعی تشکیل سازمان مجاهدین خلق
۶۰۲	.....	مواضع سیاسی و ایدئولوژی جدید
۶۰۸	.....	وضعیت سازمان از پیروزی انقلاب تا خروج از کشور
۶۰۹	.....	خط نفوذ در نهادهای جمهوری اسلامی

۶۱۱.....	ملاقات اعضای سازمان با امام خمینی بعد از انقلاب.....
۶۱۳.....	در تدارک شورش.....
۶۱۸.....	غائله چهارده اسفند.....
۶۲۱.....	«فاز نظامی» اعلان رسمی خشونت و ترور.....
۶۲۳.....	فاجعه هفتم تیر.....
۶۲۵.....	شهادت رجایی و باهنر.....
۶۲۷.....	تظاهرات شورش و مسلحانه.....
۶۲۸.....	خط ترور سرانگشتان رژیم.....
۶۳۰.....	فروپاشی تشکیلات ترور و خروج از کشور.....
۶۳۱.....	نتیجه گیری.....
۶۳۳.....	کتاب نامه.....

مقدمه ناشر

از منظر انسان الهی، تکوین و تشریح ناظر بر یکدیگرند. و خداوند متعال قوه غضبیه را در نهران انسان قرارداد تا بر اساس آن ارزش‌های انسانی خود را حفظ نماید.

حقیقت مزبور یعنی وجوب دفاع از مال، جان و اعتقادات حق در آئین اسلام و به ویژه مکتب اهل بیت علیهم‌السلام به زیبایی و به طور کامل بیان شده است. این حکم شرعی آموزه‌ای عقلانی و اعتدالی است که از افراط و تفریط دور است؛ یعنی با خشونت‌ورزی و تخریب و ویرانگری قدرت‌های توسعه طلب و افراد قدرت طلب، از یک‌سو؛ و از سوی دیگر با ظلم‌پذیری و تن دادن به هر نوع ذلتی، مریزانی آشکاری دارد.

شریعت خاتم الانبیاء صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم به پیروان خود فرمان داده که در صورت تجاوز به مال، جان و دینشان به دفاع برخیزند و تن به ظلم و خفت ندهند. این آموزه عزت آفرین نه تنها توسط پیامبر ظاهری یعنی رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و ائمه هدی علیهم‌السلام بیان شده؛ که رهنمود عقل و پیامبر باطنی است که انسان سلیم النفس و صحیح العقل به هنگام تعدی و تجاوز دیگران به مال، جان و آبرو و اعتقادات او، به دفاع برمی‌خیزد.

البته دفاع عقلانی که آموزه قرآن و عترت است با «ترور» و آدمکشی متفاوت می‌باشد. «ترور» و «تروریسم» پدیده زشتی است که همواره حیات انسان را تهدید کرده و امنیت او را نشانه رفته است.

امام خمینی (س) به عنوان فقیهی برجسته از فقهای مکتب اهل بیت علیهم‌السلام در عین

ب □ دفاع مشروع

حالی که بر دفاع مشروع تأکید می‌ورزند، مرز آن را با ترور و آدم‌کشی مشخص و برجسته کرده است.

در زمانه‌ای که دشمنان انسانیت و امنیت در شکل‌های مختلف دست به آدم‌کشی زده و می‌زنند و در همان حال اسلام ناب را متهم به ترور می‌کنند و دفاع مشروع و مظلومانه مسلمانان را ترور جلوه می‌دهند؛ در راستای تبیین آموزه‌های اسلام و فقه غنی شیعه و نظرات روشگراانه فقیه احیاگر شیعه امام خمینی (س)، مدرسه امام خمینی (س) و مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س) با همکاری یکدیگر همایش «دفاع مشروع» را برگزار کرده‌اند. ضمن تشکر از همه دست‌اندرکاران، تعدادی از مقالات ارائه شده در این همایش را تقدیم علاقه‌مندان به فقه و اندیشه سیاسی اسلام می‌نماییم، باشد که مفید واقع گردد.

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)

دفتر قم

پیش‌گفتار

در عصر حاضر خصوصاً بعد از حادثه یازدهم سپتامبر ترور و دفاع مسأله مهم و حساسی در جهان شده است و از سوی دیگر کسانی که به ارتکاب این حادثه متهم بودند، نام مسلمان بر خود نهاده بودند؛ لذا انگیزت الهام به آن‌ها متوجه شد. در حقیقت مبارزه با ترور بهانه‌ای شد برای تسویه حساب با جهان اسلام و شروع یک تهاجم همه‌جانبه علمی و فرهنگی علیه اسلام.

تنها در سایت اینترنتی کتاب‌فروشی آمازون هزار و پانصد کتاب ذکر شده که جهان اسلام و مسلمان‌ها را به تروریسم متهم می‌کند. از جمله آن‌ها می‌توان کتاب‌های ذیل را نام برد که کاملاً مغرضانه نوشته شده‌اند: ترور به خاطر خدا، ترور مقدس، حقیقت دنیای تروریسم، اسلام دین ترور.

از این‌رو تبیین دیدگاه اسلام و بویژه فقه شیعه در این موضوع ضروری می‌نمود که جامعه المصطفی‌العالمیه، با همکاری مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س) در کاری مشترک اقدام به برگزاری همایش سراسری «دفاع مقدس و تفاوت آن با ترور» در اندیشه فقهی امام خمینی نموده‌اند که گزارش فعالیت‌های علمی و پژوهشی آن به اختصار ارائه می‌گردد.

در مرحله اول، قبل از برگزاری این همایش، مقالات ارزشمندی که در جهان اسلام

د □ دفاع مشروع

و ایران درباره دفاع و ترور نوشته شده جمع‌آوری گردید و در اختیار محققین قرار گرفت تا دست‌مایه‌ای برای محققین باشد.

کار دوم علمی که شروع شد، فراخوان مقاله در محورهای همایش بود که بحمدالله مورد اقبال پژوهشگران قرار گرفت و تعداد فراوانی مقاله عرضه شد. بیش از پنجاه مقاله مورد پذیرش و بررسی قرار گرفت و طی دو مرحله ارزیابی، بیست و یک مقاله قابل چاپ تشخیص داده شد. از این تعداد هشت مقاله برتر موفق به دریافت جایزه شد که از بین این مقالات دو مقاله نیز در همایش ارائه گردید.

نتیجه‌ای که از این پژوهش‌ها به دست آمد این بود که در بیش از ده محور بین دیدگاه حضرت امام و فقه شیعه با آنچه که در کنوانسیون‌های بین‌المللی و حقوق بین‌الملل موجود است، توافق وجود دارد که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم.

اصل صلح و زندگی مسالمت‌آمیز

هم از دیدگاه فقه ما و هم از دیدگاه حقوق بین‌الملل، اصل اولی بر صلح و زندگی مسالمت‌آمیز استوار است و توسل به زور به هیچ وجه جایز نیست؛ مگر در دو صورت دفاع مجازات مجرم و در غیر این دو صورت، توسل به زور به هر بهانه‌ای که باشد از نگاه فقه ما و از نگاه حقوق بین‌الملل محکوم است.

دفاع مشروع

اصل مشروعیت دفاع در فقه ما، در دو حوزه مطرح شده است: الف) دفاع سازمان یافته نظامی از کشور و از اساس دین. این بحث را فقهای ما در مبحث جهاد مطرح کرده‌اند که در آنجا جهاد را فقه شیعه به جهاد ابتدایی و جهاد دفاعی تقسیم می‌کند و در جهاد دفاعی هیچ‌کدام از شرایطی که در جهاد ابتدایی هست را لحاظ نمی‌کند.

ب) دفاع شخصی که فردی یا گروهی است که از جان، مال، عرض و ناموس انجام می‌گیرد. فقهای ما این مبحث را از آغاز اجتهاد در کتاب‌های فقهی مطرح کرده‌اند.

بیش گفتار □ ه

تا قبل از محقق حلی، بابتی را به این مسئله اختصاص داده بودند، ولی حضرت امام سه ابتکار در این جا به کار برده‌اند: اول این که جای این بحث را عوض کرد. فقها بحث دفاع جهادی را در کتاب جهاد و بحث دفاع شخصی را در کتاب حدود مطرح نموده‌اند، اما امام این بحث را ذیل کتاب امر به معروف و نهی از منکر مطرح کرده‌اند که این بحث جای مناسب خودش را باز کرد، چون این مربوط به همان دفاع شخصی می‌شود و شاخه‌ای است از بحث نهی از منکر. جهاد هم به نوعی مرحله عالی امر به معروف و نهی از منکر است.

ابتکار دوم این بود که امام هر دو نوع دفاع را در کتاب امر به معروف مطرح کرد. فقها دفاع جهادی را در کتاب جهاد و دفاع شخصی را در کتاب حدود آورده‌اند، اما امام هر دو نوع را در کتاب امر به معروف و نهی از منکر مطرح نموده‌اند.

ابتکار سوم امام این است که از نگاه امام، تجاوز اختصاص به تجاوز نظامی ندارد. امام گستره دفاع مشروع را بسیار وسیع بیان فرموده‌اند. از نظر ایشان دفع تجاوز فرهنگی، سیاسی، اقتصادی هم دفاع است و تحت عنوان دفاع قرار می‌گیرد.

این به لحاظ فقهی، اما به لحاظ حقوقی مهم‌ترین سند بین‌المللی که دفاع مشروع را به رسمیت شناخت، منشور ملل متحد است که در ماده پنجاه و یکم این منشور، دفاع مشروع به رسمیت شناخته شده و به کشورهایی که مورد تجاوز قرار گرفته‌اند اجازه داده شده است که از تمامیت ارضی خودشان دفاع کنند.

دفاع یک حق فطری

بحث بعدی که در این پژوهش‌ها مورد توجه بوده، بحث فلسفه و مبانی دفاع است که فرصت نیست عرض کنم. در فقه علاوه بر این که بر ادله اربعه تکیه شده، بر این هم تکیه شده است که دفاع امری عقلی و فطری است. سید عبدالاعلای سبزواری می‌فرماید: «دفاع جزء امور فطری است». فاضل هندی در کتاب کشف اللثام می‌فرماید: «چون دفع ضرر عقلاً لازم است، پس دفاع واجب است». به لحاظ حقوقی هم نظر

و □ دفاع مشروع

غالب در میان حقوق دانان این است که دفاع یک حق فطری و طبیعی است. البته تعداد کمی از حقوق دانان مبانی دیگری برای دفاع قائلند.

دفاع پیش گیرانه

نسبت به گسره دفاع هم پژوهش‌هایی انجام گرفته است. نکته بسیار مهم در بخش دفاع مشروع، توجه به شرایط دفاع است. چون خلطی که بین دفاع مشروع و ترور انجام گرفته و سوء استفاده‌هایی که از این دو عنوان می‌شود، به خاطر عدم تمایز درست میان شرایط دفاع مشروع و ترور است. در جهان امروز از این سفسطه خیلی استفاده می‌شود و وضع طوری شده است که هر کسی کار خودش را با عنوان دفاع مشروع توجیه می‌کند و عملیات یا فعالیت‌های طرف مقابل را با عنوان ترور محکوم می‌کند. این سوء استفاده به خاطر همین عدم مشخص شدن معیارها و شرایط دفاع مشروع و ترور است.

در مورد شرایط دفاع مشروع بحث مفصلی در حقوق شده که بیشتر این مباحث به دفاع فردی و گروهی از جان، مال و ناموس برمی‌گردد و در فقه ما برای دفاع سازمان یافته هیچ شرطی جز وقوع تجاوز لحاظ نشده که البته این وقوع تجاوز شرط همه نوع دفاع است و در دفاع جهادی شرط وقوع تجاوز به عنوان مهم‌ترین شرط بیان شده است. منتهی بحثی در حقوق مطرح است که فقهای ما گاهی متعرض شده‌اند، اما نه به صورتی که مشخص کنند و عنوان به آن بدهند و آن این است که آیا دفاع پیش‌گیرانه در مقابل خطر تجاوز، قبل از تجاوز جایز است یا نه؟ عنوان‌هایی که فقها دارند بعضی‌ها از عنوان «خاف» استفاده کرده‌اند. یعنی اگر خوف خطر باشد، می‌شود دفاع کرد. مثل مرحوم حلبی در کتاب *الکافی فی الفقه* یا ابن زهره، علامه حلی و شهید اول از تعبیر «خاف» استفاده کرده‌اند که نشان می‌دهد، می‌توان دفاع پیش‌گیرانه را هم مجوز برای دفاع قرار داد.

اما عده‌ای مثل ابی حمزه و راوندی و ابن‌ادریس از عنوان «دهم» استفاده کرده‌اند،

پیش‌گفتار □ ز

سلار از عنوان «غشی» و علامه از واژه «وطی» استفاده کرده است؛ اذا «وطی الکفار دار الإسلام»^۱ این عناوین نشان می‌دهد که باید این تجاوز واقع بشود تا مجوز دفاع صادر بشود.

در حقوق هم به این شرط تجاوز تکیه شده و در قطع‌نامه ۳۳۱۴ مجمع عمومی سازمان ملل در پشت ماده درباره تعریف تجاوز مصادیق و راه‌های تشخیص متجاوز، بحث‌های مفصلی شده است. شرایط دیگری در حقوق برای دفاع ذکر شده که بیشتر در دفاع فردی و گروهی کارایی دارد؛ مثل بحث ضرورت و تناسب.

ترور

در بحث ترور تحقیقات بسیار ارزشمندی انجام گرفته است که خلاصه‌ای از آن ارائه می‌گردد. اصطلاح ترور، سابقه زیادی در قاموس لغات بشری ندارد و تازه است. البته اصل ماهیت ترور و آن چه را می‌شود عنوان ترور بر آن نهاد، سابقه دیرینه‌ای دارد. در قرآن هم در قضیه حضرت صالح اشاره شده است که گروه‌هایی بودند که تصمیم گرفتند شبانه به خانه حضرت صالح بریزند؛ ﴿وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ﴾ که می‌شود گفت عمل آن گروه نوعی کار تروریستی بوده است. اما تا به حال تعریف واحدی از ترور مورد قبول واقع نشده است. بعضی از نویسندگان برای ترور ۱۰۰ تعریف ذکر کرده‌اند.

ترور در حقوق بین‌الملل

اگر ما بخواهیم دیدگاه فقه را نسبت به ترور مشخص کنیم، باید ببینیم که اصطلاح ترور امروزه در چه معنایی به کار می‌رود و آیا فقه ما در این باره دیدگاهی دارد یا خیر؟ ما در مجموع در باره ترور دو دسته اسناد بین‌المللی داریم.

دسته اول: یک عده از این اسناد منطقه‌ای هستند. هفت عهدنامه منطقه‌ای در این

۱. تذکره الفقهاء، ج ۱، ص ۴۱۰؛ ایضاح الفوائد، ج ۱، ص ۳۵۱؛ کفایة الاحکام، ص ۷۴.

ح □ دفاع مشروع

باب داریم که این‌ها به لحاظ محتوایی دو بخش هستند. یک بخش آن تعریف و مصادیق و یک بخش آن هم اشاره به همکاری‌های قضایی در باب مبارزه با ترور است. به لحاظ اسناد بین‌الملل حدود چهارده عهدنامه هست که پطرس غالی دبیر کل سابق سازمان ملل در مقاله‌ای این‌ها را در سه بخش دسته‌بندی کرد که فرصت نیست خدمتتان عرض کنم.

بخش اول؛ اقدام بر ضد وسایل حمل و نقل، فرودگاه‌ها، کشتی‌ها و امثال ذلک که چهار کنوانسیون در این باب هست.

بخش دوم؛ اقدام بر ضد گروه‌های خاص مثل سران دولت‌ها و مأموران دیپلماتیک که سه کنوانسیون چند جانبه در این باب هست.

بخش سوم؛ استفاده از مواد یا وسایل معین برای اهداف تروریستی که دو کنوانسیون چند جانبه در موضوع آن هست. شاید بتوان گفت قطعنامه ۱۳۷۳ سازمان ملل مهم‌ترین سند در باب ترور است.

دیدگاه فقه شیعه در باره ترور

درباره تعریف ترور و تروریسم بیش از صد تعریف در مجموعه جمع‌آوری شده است. این تعریف‌ها را می‌شود به لحاظ منطقی در سه بخش جای داد.

بعضی تعاریف کلی ترور هستند. بعضی‌ها در مقام تعریف فهرستی از کارهای تروریستی را ذکر کرده‌اند و بعضی‌ها بین تعریف کلی و فهرستوار جمع کرده‌اند. منتهی دو عنصر مشترک در میان همه تعریف‌ها وجود دارد؛ یک عنصر این است که توسل به زور و عملیات خشونت‌آمیز باشد و دیگر این که با هدف رعب انجام بگیرد.

ما در فقه‌مان عنوان محارب را داریم که تقریباً با دو عنصر کاملاً همساز است. مثلاً در مورد محارب حضرت امام می‌فرمایند: «محارب کسی است که سلاح خود را برای ترساندن مردم و به منظور ایجاد فساد در زمین برهنه یا آماده کند». امام هم به رکن مادی جرم اشاره می‌کنند و هم به رکن معنوی آن. به وسیله مجرمانه و به عدم تأثیر

پیش‌گفتار □ ط

زمان و مکان اشاره می‌کند؛ به این که شخصیت مجرم مرد باشد یا زن اشاره می‌کند و به عنصر مادی نیز اشاره می‌کند که قصد سلب امنیت و آزادی باشد. وقتی آنچه را که در اسناد بین‌الملل به عنوان مصادیق تروریسم از آن یاد شده بر فقه عرضه می‌کنیم، می‌بینیم که تکلیف این‌ها از دیدگاه فقهی روشن است. بحث ناامن کردن راه‌ها، هوایماریایی، حمله مسلحانه و... باید مشخص شود که حوزه دفاع از ترور جدا است. اگر چنانچه این کارها در حوزه دفاع مشروع انجام بگیرد و مصداق دفاع مشروع باشد، هم از لحاظ اسناد بین‌الملل و هم از لحاظ فقه ما مقبول است. اما فرض این است که این‌ها در خارج از دفاع می‌خواهد انجام بگیرد.

از نگاه فقهی ما ناامن کردن راه‌ها می‌تواند مصداق محارب، قطاع الطريق، لصّ و امثال ذلک باشد. به خطر انداختن جان و مال مردم هم از مصادیق محارب است. تروریست می‌تواند محارب و مفسد به‌شمار آید و مجازات محارب و مفسد را دارد.

یعقوب‌علی برجی

دبیر علمی همایش